

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

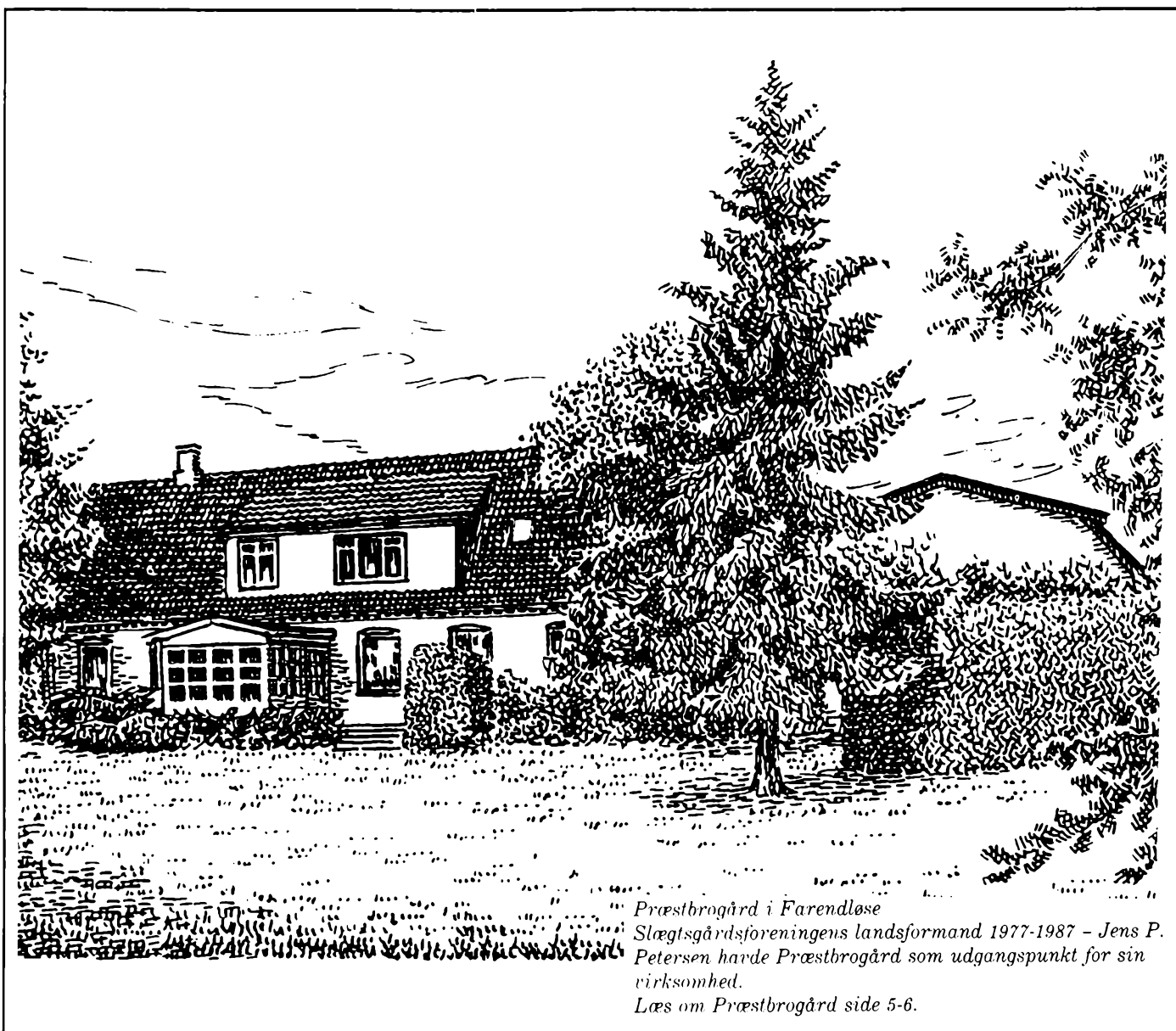
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Mangfoldighed i landbruget	side 3
Præstbrogaard	side 4
Wilhelm Rønnes gård	side 6
Miljø, landbrug og energi	side 11
Sognefogeder	side 14
Vildtbanepæle	side 15

Tidsskrift for
 Dansk Slægtsgaardsforening
 Oktober - November 1991

Nr. 294 - 49. årgang

Præstbrogård i Farendløse
 Slægtsgårdsforeningens landsformand 1977-1987 - Jens P.
 Petersen havde Præstbrogård som udgangspunkt for sin
 virksomhed.
 Læs om Præstbrogård side 5-6.

SLÆGTSGÅRDEN

LÆR AF FORTIDEN - LEV I NUTIDEN - VIRK FOR FREMTIDEN

Stiftet 5. juli 1941

Kasserer og sekretær:

Inger M. Hansen, Bjerggårdsvænet 9, 2840 Holte,
tlf. 42 80 25 37 (efter 17). Postgiro nr. 8 08 31 42

Ejendomskonsulent:

Anders Frederiksen, Søndertoften 17, 9500 Hobro
tlf. 98 51 10 25

Slægtsgaardsarkivet:

«Klostergaarden», Ole Hansensvej 3, 4100 Ringsted,
tlf. 53 61 25 35 (onsdag 11-15 og evt. efter aftale)

Arkivar Else-Margrethe Ransy, Ulbygade 19, 1. 2200 København N.,
tlf. 35 37 73 22 kl. 18-21 (fortrinsvis folketællinger)

Genealog Bo Johansen, St. Strandstræde 4, 1. 1255 København K.,
tlf. 33 11 67 20 efter kl. 18 (fortrinsvis gård- og slægtsundersøgelser)

Hovedbestyrelsen:

Formand: Gårdejer Carl Martin Christensen, «Kaaregaard», Badstrupvej 39,
Badstrup, 5485 Skamby, tlf. 64 85 11 74

Næstformand: Gårdejer Peder Møller Frifelt, «Lindegård», Tyndkærvej 7,
6823 Ansager, tlf. 75 24 30 87
(Formand: Bladudvalget)

Gårdejer Vagn Mathiasen, «Solgaard», Toeltvej 4, Langerød,
3480 Fredensborg, tlf. 42 19 38 37

(Formand: Arkivudvalget og Nordsjællandskredsen)

(Ovennævnte tre udgør hovedbestyrelsens forretningsudvalg.)

Gårdejer Poul Ancher Hansen, «Stensebygaard», Stensebyvej 23,
3730 Nexø, tlf. 53 98 84 60
(Formand: Bornholms Amt)

Gårdejer, fhv. borgmester Verner Larsen, «Biltrisminde», Åbovej 17, Herlufslille,
4160 Herlufmagle, tlf. 53 75 11 61

Gårdejer Arne Højland, Bakkeødraget 3,
4270 Høng, tlf. 53 55 28 41
(Formand: Vestsjællands Amt)

Gårdejer Meta Larsen, «Skovvang», Præstøvej 107,
4640 Fakse, tlf. 53 82 51 45
(Formand: Sjælland-Syd)

Proprietær Jens Peder Skov Jensen, «Hobygården», Hobyvej 37,
4983 Dannemare, tlf. 53 94 41 63
(Formand: Lolland-Falster afd.)

Gårdejer Hans Peder Madsen, «Mariesminde», Røjrupvej 41,
5550 Langeskov, tlf. 65 97 23 21
(Formand: Fynskredsen)

Gårdejer Elise Jensen, «Højtoftegård», Gammelby 40,
6100 Haderslev, tlf. 74 56 63 16
(Formand: Haderslev Amt)

Gårdejer Torp Friis Møller, Aarslevvej 4, Aarslev,
6230 Rødekro, tlf. 74 66 66 97
(Formand: Det sydlige Sønderjylland)

Gårdejer Carl P. Jensen, Vadgård, Vadgårdsvej 25,
6830 Nr. Nebel, tlf. 75 28 81 14
(Formand: Ribe Amt)

Gårdejer Knud Raunkjær, Magnolievej 114,
6880 Tarm, tlf. 97 37 30 08

Gårdejer Mads Andersen, Skårupvej 4, Hanning,
6900 Skjern, tlf. 97 36 20 74
(Formand: Ringkøbing Amt)

Gårdejer Holger Buch Juul, Ribevej 13, Ølsted,
7100 Vejle, tlf. 75 86 50 21
(Formand: Vejle Amt)

Gårdejer Anders Knudsen Pedersen, «Kjærsgård», Skadholsvej 5,
Gjerbøl, 7732 Sneksted, tlf. 97 93 42 71

Gårdejer Jens Kr. Nielsen, Tofttegård, Vrouevej 15, Vroue,
7800 Skive, tlf. 97 54 70 31.
(Formand: Midtjysk kreds)

Gårdejer Henry Slemming, «Ryttergården», Hammelevvej 23, Hammelev,
8500 Grenå, tlf. 86 32 01 99
(Formand: Århus Amt)

Gårdejer A.C. Winther Hansen, «Trillbakkegård», Korsbjergvej 3 b, Grydsted,
9240 Nibe, tlf. 98 35 16 03.
(Formand: Himmerlandskredsen)

Gårdejer Esben Saksager, «Saksager», Saksagervej 190,
9760 Vrå, tlf. 98 98 80 16
(Formand: Vendsysselkredsen)

Gårdejer Ingrid Houbak, «Gedemaalsgaard», Sakstrupvej 32, Bjergby,
9800 Hjørring, tlf. 98 97 10 36

Sommeren 1991

Sommeren 1991 vil gå over i verdenshistorien med sine store politiske omvæltninger i Østeuropa og Rusland.

Det var spændende dage i august – midt i høsttravlheden – at følge med i timenyhederne og en sen TV-avis og konstatere, at verdenshistorien ændredes time for time.

Vi ved nu, en måned senere, at det ikke var muligt at skruer historien tilbage, og fastholde et gammelkommunistisk kup. Alle glæder sig over dette, og man spørger sig selv, om det var dette kupforsøg, der skulle til for at sætte virkelig gang i den demokratiseringsproces, der så småt var startet.

Nu ved vi også, at USA i kølvandet af udviklingen har taget konsekvensen, og meddelt, at man er parat til ensidigt at reducere kraftigt i atomforsvaret. Det er et politisk signal, der vækker begejstring overalt i verden, og kan blive starten på en udvikling hen imod en fredeligere verden.

Jo, der er sandelig grund til at skrive historiebøger i år, vel vidende, at der sker mange ting i de kommende år, der vil påkalde sig stor opmærksomhed.

Udviklingen i Østeuropa fortæller os, at det ikke er en let proces at gå fra kommunistisk planøkonomi til demokratisk markedsøkonomi.

Hvordan ender det i Jugoslavien? Hvad sker der i Rumænien?

Vi ved det ikke i dag, men vi ved at der er behov for en økonomisk saltvandsindsprøjtning fra den vestlige verden, hvis det skal lykkes uden store blodige borgerkrige.

Her i slutningen af september oplever vi de årligt tilbagevendende udtalelser fra amterne, hvor de fortæller om iltsvind i de indre danske farvande. Disse udtalelser følges som regel op med en erklæring om, at det offentlige investeringer i renseanlæg har virket efter hensigten, og at landbruget fortsat udleder store mængder kvælstof, underforstået, at landbruget er den store synder i miljødebatten, og er ligeglad med havet omkring Danmark.

Det er en grov hån mod alle landmænd, og ikke mindst imod dem, der har investeret millionbeløb i gylletanke og udbringningsudstyr.

Vandmiljøplanen var rigtig i sit sigte, men der var givetvis nogle naturgivne forhold, der ikke var med i beregningerne, f. eks. den naturlige udvaskning fra naturen, for nu ved vi, at der vil gå mange år, inden den mindre udledning fra landbruget, der ubestridelig har fundet sted, vil give sig udslag i en mindre forekomst af kvælstof i havet. Det er bedrøveligt, men det står ikke til at ændre.

Jeg spørger tit mig selv, om de udtalelser der kommer fra amterne, og ofte er meget politisk prægede, har politikernes blå stempel, eller der er tale om rene administrative slag i luften? Hvis det sidste er tilfældet, bør amtspolitikere begynde at kigge deres forvaltninger mere i kortene, og dermed adskille politik og administration. Lad os få en klar melding.

Med venlig hilsen

Carl Martin Christensen

Redaktion:

Ole G. Nielsen, Lundforlundvej 8, 4200 Slagelse,
tlf. 53 58 40 16

Nr. 295 udkommer omkring 15. december. Stof til dette nummer skal være hos redaktøren inden den 20. november.

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Tryk: ROSTED BOGTRYK/OFFSET, 4200 Slagelse, tlf. 53 54 52 65

KRONIK

Mangfoldighed frem for industrialisering

Chr. Sørensen – formand for Danske Husmandsforeninger – redegør i denne kronik for sit bud på et bæredygtigt landbrug

Alle kan tilslutte sig målsætningen om, at landbruget skal gøres bæredygtigt. At denne tilslutning kommer fra mennesker både udenfor og inden for landbruget, fremgår tydeligt af den opmærksomhed, som emnet gøres til genstand for.

En sådan interesse fra mennesker uden for landbruget er i sig selv uhyre positivt. Det er især positivt, at interessen er så dybtfølt og nøgternt. Selv om vi i landbruget ofte får skyld for at være for nærtagne og blive fornærmede, så er der ingen grund til at lægge skjul på, at vi midt i firserne følte os hængt ud som egoistiske miljøsvin. Der var efter vor opfattelse tale om en hetz mod os.

Det er nu afløst af en konstruktiv interesse for landbrugets fremtidige udvikling, og denne interesse afspejler efter min opfattelse en erkendelse af, at landbruget skal have den fornødne tid til at indrette sig på en bæredygtig udvikling.

Det er naturligvis en holdning, der deles af landbruget selv. Vi har behov for tid, hvis vi skal slippe helskindet gennem de nødvendige ændringer. På den baggrund skulle man umiddelbart tro, at der nemt kunne skabes enighed om køreplanen for de ændringer, der skal sikre den bæredygtige udvikling.

Men sådan forholder det sig nu ikke. Både uden for landbruget og i landbruget internt, er der forskellige opfattelser af, hvad der fornuftigt og især af, hvad der er nødvendigt. Og netop disse forskellige opfattelser, er jo forklaringen på, at vi i landbruget har flere organisationer til at varetage landmændenes interesse.

Nu er vi jo ikke uenige i et og alt, faktisk tværtimod. At landmændene skal have et ordentligt udkomme og en tålelig tilværelse er ingen uenige om. Men uenigheden kommer til syne, når der tales om, hvordan disse rimelige krav bedst opfyldes.

Vi har fra husmandsforeningernes side aldrig lagt skjul på, at vi ser det som vor opgave at arbejde for bevarelsen af flest mulige landbrug. Jeg mener, at et stort antal mindre og mellemstore familiebrug er det bedste svar på alle de krav, der stilles til landbruget.

Det er blandt andet et krav om konstant tilpasning til både de økonomiske realiteter og forbrugernes skiftende fordringer til fødevarerne. Det er indlysende, at en mindre bedrift med flere produktionsgrene er mindre følsom overfor eksempelvis prisfald, end et stort brug med en specialiseret produktion vil være. Det er også indlysende, at mange mindre og mellemstore familiebrug vil sikre et bredere befolkningsgrundlag på landet, end få, store industrialiserede brug vil være i stand til. Ligesom det er indlysende, at mange mindre og mellemstore bedrifter vil gøre det betydeligt nemmere for de unge, at etablere sig i primærlandbruget.

Det er vel her, vandene skilles mellem de forskellige organisationer. Ikke i selve målsætningen, for den kan alle tilslutte sig. Men i den politik, der skal føre målsætningerne ud i livet. Det er, for at sætte det skarpt op, et spørgsmål om **økonomi** og **kultur** contra økonomi og økonomi. Når vi i husmandsforeningerne vil holde fast i så mange brug som muligt, så skyldes det både hensynet til kultur og økonomi.

Efter min opfattelse vil en ensidig satsning på økonomien resultere i en strukturudvikling, der nedlægger hovedparten af landbrugsbedrifterne. Og, vel at mærke, uden at den enkelte landmand af den grund får en bedre økonomi. Det har udviklingen de sidste mange år tydeligt vist os. Den enkelte landmand er kommet til at løbe hurtigere og hurtigere, har måttet producere

Chr. Sørensen – formand for Danske Husmandsforeninger og vicepræsident i Landbrugsrådet.

mere og mere, og har alligevel måttet konstatere, at hans slutresultat ikke er blevet væsentligt bedre.

Og som et biprodukt af denne udvikling har vi i vid udstrækning oplevet en affolkning af landdistrikterne med store kulturelle omkostninger til følge. Den bondekultur, vi tidligere, med rette, var så stolte af, fordi den i sig bar værdifulde egenskaber som folkeoplysningen, respekten for den enkeltes værdi og fællesskabets styrke, demokratiets fundament og den overskuelige hverdag, hvor familien var »samarbejdet«, har fået trange kår i takt med nedlæggelsen af de mange bedrifter.

Og reelt er der jo tale om, at vi træder tidligere slægters arbejde under fode, hver gang vi kasserer en bedrift og lægger den ind under et andet.

Jeg er bange for, at det er ved at være i yderste øjeblik, hvis vi ikke for stedse skal miste dette værdifulde bidrag til den danske kultur. Dermed være ikke sagt, at landbrugets øvrige organisationer ønsker at ødelægge denne værdifulde kultur. De er sig blot ikke bevidste, at netop det er en af omkostningerne ved den fortsatte forcerede strukturudvikling, som er konsekvensen af en ensidig fokusering på økonomien. Men dermed være heller ikke sagt, at husmandsforeningerne er uinteresserede i økonomien. Naturligvis er vi også økonomisk bevidste landmænd, men vi ser blot ikke større og større brug som svaret på de økonomiske problemer.

For mig er det vigtigt, at økonomisk vækst sikres uden at sætte værdifulde ting som kultur og familiebrug over styr. For netop familiebrugerne er efter min mening det grundlæggende for en bæredygtig udvikling i landbruget.

Netop i familiebrugene har vi den overskuelighed, som kan være med til at imødekomme de krav, som folk uden for landbruget stiller til os som landmænd. Mindre og mellemstore familiebrug kan nemmere leve op til de krav om dyreetik, som bliver en af fremtidens udfordringer, end det vil være tilfældet på store industrialiserede enheder. Det behøver naturligvis ikke forholde sig sådan, men det er den opfattelse, som forbrugerne vil have, og det vil være afgørende.

Mindre brug vil også nemmere kunne leve op til kravene om miljø-rigtig produktion, for det er jo en kendsgerning, at jo mere specialiseret produktionen er, des mere belastes miljøet.

I det hele taget tror jeg, vi i landbruget skal blive væsentligt bedre til at tyde de krav, der rejses til os som landmænd. Så tror jeg, vi helt havde undgået sidste års stråforkortningsdebat. Så ville vi i landbruget have forstået, at forbrugerne ikke ønsker anvendelse af stråforkortere, blot fordi de vil kunne give landmændene et større høstudbytte. Især ikke når de samtidig ved, at det højere udbytte betyder øget anvendelse af gødning, og at stråforkorterne skal sikre, at stråene ikke knækkes af det øgede antal kerner.

Det finder forbrugerne ikke særligt bæredygtigt. Men bæredygtigt skal landbruget være. Og bæredygtigt vil landbruget blive, hvis vi satser på mangfoldigheden fremfor på industrialiseringen.

Chr. Sørensen

Præstbrogård i Farendløse

I jubilæumsåret ser vi tilbage på foreningens tidligere formænd og deres slægtgårde, når disse ikke tidligere har været omtalt i »Slægtgården«.

Jens P. Petersen – landsformand 1977-1987 og nu æresmedlem – fortæller her om hjemmet i Farendløse, og fremsætter nogle betragtninger om livet på landet gennem tiderne.

»Byg på sletten, ej på tinden. Vær med al slags løgn på kant.«

Denne sætning af forfatteren Zakarias Nielsen var min bedstefars bedste udsagn, når retningen skulle udstikkes. Han kom fra det jævne, blev i det jævne miljø, men var opmærksom på, hvad der rørte sig i fremskridtets og fremgangens tjeneste. Og jeg tror, at jeg af ham fik grundtanker indpodet, som giver nogle solide baggrunde – sagt i al beskedenhed. Han og hans øjeblikke hustru, Marie, var den 1. generation hjemme, og årstallet 1878 giver starten for familien.

Men gården har jo en langt ældre historie bag sig. Det berettes at »løse« kendetegner en af de ældste bebyggelser overhovedet i landet, og Farendløse, som ligger i trekanten imellem Ringsted, Haslev og Køge har ifølge overleveringer altid været et skovløst område, hvor der i de tidligste tider boede mennesker. Igennem Farendløse løber en å, der fra to forgreninger senere bliver til Susåen, og her har altså været et givtigt område for dyr og folk. Jorden er af forskellig beskaffenhed, men dog overvejende lerjord, som gav gode udbytter. (I 1990 hele 62 fold i hvedemarker.)

Farendløse by var i de gamle tider samlet omkring kirken, som alle andre steder, og den første kirke var en rundkirke, og derfor usædvanlig i det sjællandske landskab.

Vores gård (matr. nr. 6 a) var beliggende imellem Flitsgård og Annexgård i den vestlige side. Hoveriet spillede en stor rolle i datidens samfund, i hvert fald over lange perioder og Farendløsebønder trælledede på Giesegårds jorder, som underkuede fæstere. Ridefogeden færdedes i gårdene og trætte folk vaklede hjem efter dagens mæje. Livet levedes i snævre cirkler, kun afbrudt af kongens bud om soldatertjeneste og af domsherrens straffepåbud på tingstedet i Ringsted. Det hele bølgede hid og did og en fortsættelse blev det til, alene fordi landsbyfællesskabet også rummede værdier. Når man var ene i stuerne og på den smalle ager, kunne alt det nedarvede leve videre. Der var traditioner omkring mange af årets dage, især ved højtiderne, når familiefestlighederne kaldte, og når den døde blev båret til graven – så så man i glimt det, der bandt sammen og sommetider udløstes fortrøstning. Vold på folket, pest som gjorde distrikter øde, sult og manglende ernæring holdt befolkningstallet nede. Der var mørke over landsbyen indtil 1700-tallet, så lysnede det.

Vi véd for lidt om tiden før den tid, men landbohistorien har dog kilder at øse af, bl. a. har godsarkiverne et materiale. Fremsynede godsfolk og embedsmænd fik øjne at se med, og reformtiden skimtedes. Og også for de Farendløsebønder, der med stavnsbåndsløsningen og oplysningstiden fik nye muligheder.

Disse tiår gav et særligt udbytte for egnens bønder, idet driften af Giesegård gods var overladt til en af tidens reformvenner, Søren Klestrup, som betragtede sig som en god ven af bondestanden.

1. generation

Den sociale omsorg blev sat i system, skolevæsenet fik bygninger og uddannede lærere og arvefæstet blev lempet. Jeg har stadig de gamle arvefæstepapirer, der med grev Brochenhuus-Schacks underskrift efter tidens opfattelse her på stedet, øvede mere ret og skel end andre steder.

I 1790'erne gik processen for alvor i gang, og udskiftningen i Farendløse skriver sig til 1802. Det blev ikke til en stjerneformet inddeling, (Gud ske lov), man flyttede ud i sognets endog alleryderste område – kun 5 gårde blev i byen.

Præstbrogård kom til at ligge allerlængst ude ved skellet til Nordrup sogn – på overdrevet vel sagtens – men godt beliggende ved den ældgamle vej imellem de to landsbyer, og ved den århundredgamle bro over Vendebækken. Denne blev lidt senere erstattet af den nuværende vej, men vejen udgik oprindeligt fra Farendløse Mølle til Nordrup by, hvor Vibeholmsvejen viste ind.

Gårdens tilliggende var dengang 30 td. land, senere tilkøbtes Møllegårdens lod i udmarken – 20 td. land. Yngste Niels Hansen var den første arvefæster og lidt ejendommeligt var det, at tre gårdmænd i Farendløse lød navnet Niels Hansen (ældste Niels Hansen, yngste Niels Hansen og unge Niels Hansen). Efter fire generationer i 1800-tallet (hvoraf den sidste hed Jochumsen) overtog Marie og Peder Jensen i 1878 gården. De kom fra Øde Førslev sogn, en milsvej sydpå, fra bondeslægter, der havde levet godt med i oplysningstiden.

Bedstefar og bedstemor, som jeg har kendt indtil henholdsvis mit 14. og 20 år, var både i det praktiske og vedr. åndelige og politiske sager, meget bevidste og forstandige mennesker. De nybyggede gården i 90'erne, plejede de gamle og fattige folk, som de overtog fra, drænede og skaffede velstand til huse. Højskoleånden prægede livet og de politiske kamptider vækkede – og det nød jeg bl. a. godt af senere. De holdt Nationaltidende til mig og også Rigsdagstidende og forskellige politiske bud fandt vej, også fordi en brodersøn var på tinge, J. Chr. Jensen-Broby.

Bedstefar var stærk og retfærdig, bedstemor mild og hjertelig, og stunden når hun foldede sine hænder hver aften, når kirkeklokken ringede, går aldrig af minde og er et lønligt påbud om at være nær livsværdierne, og en bærende tro. De blev på gården til 1921, efter at arvefæstet var slettet i 1918.

Nu var det så mors og fars tid. Far kom fra Snekkerup i Vigersted sogn, og de giftede sig i 1913, havde en lille ejendom i Ny Fredsgårde, hvor jeg er født i 1919, men flyttede så hjem, medens bedsteforældrene satte bo i et hus ved Farendløse kirke. Far var den samvittighedsfulde bondemand, der traditionelt drev sin gård godt og var interesseret borger, bl. a. medlem af sognerådet i tre omgange og formand for hjælpe-kassen. Og denne sidste bestilling var værdifuld for mig, fordi et socialt syn grundlagdes midt i en tid, hvor fattigdommen hærgede. Vi var på grænsen til hungersnød og de timer ved kaffebordet hjemme

2. + 3. generation (Jens P. Petersen som lille)

hver dag med 10-12 arbejdsmænd skiftevis omkring bordet, gav megen eftertanke. Og jeg er glad for at have oplevet både mine bedsteforældres og forældres store hensyn til disse taknemmelige medborgere, som i flere tilfælde i vinterens løb forarbejdede fine ting som tak. Især bedstemors og mors nære forhold til gamle piger og deres forældre tæller stort og positivt med.

Det var smalhans hjemme, men det gik.

I 1933 var bruttoomsætningen på Præstbogård 16.500 kr. og små summer fra sparekassebogen måtte hjælpe til. En smule hjalp det at far to gange – sammen med en nabo – vandt dyrskuebilten i Ringsted, og et tredje år fik han endnu en hovedgevinst, men det var en hane og tre høns. Far passede sin gård ud fra den påpasselighed og forstand han havde med fra sit fødehjem, men også mors trofaste virke kalder nu og da et særligt billede frem fra det indre øje.

Hun var højskolepigen fra Anders Jørgensens højskole i Høng (far var i 1908 hos Ths. Bredsdroff på Roskilde højskole) og landbokonen med stor daglig kunnen og med omsorgen som en selvfølge til gavn for sine forældre i deres gamle hjem. Mors sidste dage blev triste med en leddegigt, der bandt hende til stolen i 16 år, men med en svigerdatter ved sin side, som ofrede sig ud over alle grænser.

I 1943 blev det så vores tur (fra 1945 kom Karen til), og vi førte det hjemlige videre, men på en anden måde, fordi et offentligt virke tog megen tid, måske for megen.

Men givende var det og tanker og strejftog går ofte til det politiske og kommunale, til hjemmevernet og til det 16 årige virke for Slægtsgårdsforeningen. Og jeg benytter en sidste gang til et takkens ord for glade minder og for – tør jeg måske sige – en nyttig gerning, som jeg fik lov at udøve.

Nu er det så 4. generation, der prøver at løfte arven, og godt er det at kunne sige, at Jørgen gør sig umage. Ene indtil nu, men måske det ikke varer ved.

Her i 1991 sker der mange ting i vore sogne. Stor dygtighed ses, sejre og nederlag, dristig handlemåde og også megen eftertænk-somhed. Sognet behandles dårligt af tidens teknokrater mange

steder, og derved får også gårdene øgede vanskeligheder og de der skulle skabe mere liv, får negative påvirkninger.

Men gården er der og gården skal bestå. EF-kræfter, manglende byrådsforståelse og stordrift kan betyde ruiner i sognene, men samfundsansvarlige kræfter kan lede i en bedre retning. Vor tids landmand må vise sin formåen som hans forgængere gjorde. Der er nok at arbejde for og med i gårdens og hjemmets fortsatte forpligtende virke. Under andre vilkår, javel, men i lige linie fremover.

Jens P. Petersen

Karen og Jens P. Petersen sammen med Carl Martin Christensen, da Jens P. Petersen blev æresmedlem af Dansk Slægtsgårdsforening

Wilhelm Rønnes gård i Rønne

Af Karen M. Skov Hansen

Ejendommen Søndergade 21, matr. 299, der i vor tid har været kendt under betegnelsen Wilhelm Rønnes Gård, fik sit navn efter den driftige avlsmand og fiskeeksportør, der ejede gården fra 1879 til 1906.

Wilhelm Rønne var på ingen måde nogen fremmed, der havde slået sig ned på stedet og opnået succes. Han var født i gården i 1846 som søn af det købmandspar, der to år tidligere lod nedrive alle de gamle bygninger og opføre dem, som ses på de ledsagende billeder.

Når jeg har ladet mig fascinere af denne gårds historie, skete det imidlertid ikke kun på grund af de driftige avls- og handelsmænd af slægten Rønne, men så sandelig også fordi, der har levet flere andre spændende personer, og fordi, det viste sig, gårdens historie kan følges langt tilbage i tiden, næsten helt tilbage til det tidspunkt, hvor området ved Søndergade 21 var ubebygget, og Rønne Købstad henviste nye købere dertil.

Udstykningen

For at kunne følge gårdens udvikling har det været nødvendigt at efterforske alle grundkøbene på den trekantede jordlod, der adskiller Almegade, Kandegade og Søndergade, hvorpå matr. 299 med bygninger er beliggende. For når en del ejendomme ligger forsamlede nærmest som på en ø, som tilfældet er der, har den driftige og heldige mand kun haft en mulighed for at udvide sit grundareal, og det har været at købe af naboerne, når ulykken ramte dem, og de blev nødt til at sælge delvis eller helt. Sådan en gruppe ejendomme historier bliver derved så indflettede i hinanden, at man ikke kan skrive den ene gårds historie uden også at kikke på de andres.

Det tidligst registrerede par, der købte grund på nævnte jordlod direkte af byen, var tømrermester Hans Hansen og fru Elisabeth. De erhvervede et rektangulært stykke, beliggende på jordloddens østlige halvdel, og byggede ud til Almegade i løbet af foråret 1711. Betalingen for grunden blev erlagt til byen den 3. juni samme år. En del år senere udvidede de deres grund ved at tilkøbe jorden, der strakte sig fra deres baghave over til Kandegade, den jord, de i maj 1734 frasolgte til deres nygifte datter og nevø, Bodil og David, og hvorpå de unge byggede deres hjem og kandestøberi med facade mod Kandegade.

Avlsmanden Peder Nielsen Gravensteen og fru Giertrud var de næste købere. Den 28. september 1713 betalte de til byen for deres ret store grund, der lå på jordloddens vestlige halvdel og strakte sig fra Almegade helt over til Kandegade, hvilket betyder, at grunden rakte hen bag det ud til Søndergade beliggende matr. 299.

Da Gravensteens datter og svigersøn havde overtaget gården i Almegade, købte de i 1742 et stykke tillægsjord ud mod Søndergade, således at deres grund kom til at danne hjørnet af Almegade og Søndergade.

Hvornår den sidste byggegrund på jordloddet, nemlig matr. 299 på hjørnet af Søndergade og Kandegade, kom på private hænder kan desværre ikke konstateres med sikkerhed. Så meget kan dog siges, at grunden næppe var solgt i 1713, da Peder Nielsen Gravensteen købte og bebyggede sin grund, idet protokollen meget nøje gør rede for, hvor stor Gravensteens grund var, og hvordan den lå i forhold til Hans Hansens ejendom, men intet nævner om, at grunden havde andre naboer. Den øvre grænse for salget af grund nummer 299 må sættes ved år 1728, fra hvilket tidspunkt der begynder at komme meldinger om, at avlsmand og brændevinsbrænder Jokum Hansen og hans hustru, Kristine, boede på stedet.

Efter at være kommet på sporet af Jokum og Kristine var min første tanke, at dette ægtepar måtte være de første private ejere af matr. 299 og dermed grundlæggere af gården, denne be-

retning handler om. Men så kom tvivlen i form af en oplysning om, at deres domicil i 1729 blev kaldt Skadehuset.

Ville et nyetableret, ungt par virkelig kunne få sådan et navn hæftet på deres hus i løbet af et lille års tid? Havde huset fået navnet, fordi der på grunden voksede nogle buske, hvori der boede skader? Eller havde Jokum og Kristine slet ikke købt matr. 299 som en tom grund, men bebygget med et stuehus, og var det i så fald den tidligere ejer, der havde lagt navn til huset? (Skade = slægtsnavn i 1700-tallets Rønne).

Der gives ingen definitive svar på disse spørgsmål. Jeg må nøjes med at konkludere, at Jokum Hansen og fru Kristine er de tidligst kendte ejere af matr. 299.

Matr. 299's udvidelse

Gravensteens svigersøn fik i modsætning til ham selv ikke et langt og virksomt liv. Han døde ret ung. Gården blev solgt ud i anpart til forskellige pårørende. Og en skønne dag kunne Jokum Hansens efterfølger, avlsmand og brændevinsbrænder Sadser Jensen, købe den del af Gravensteens grund, der rakte hen bag matr. 299. Det var virkelig en gevinst set fra Sadser Jensens side. Hans grundareal blev derved næsten fordoblet.

Samme Sadser Jensen udvidede i 1742 grunden med den sidste lille strimmel tillægsjord, byen havde til salg på jordloddet. Jorden lå syd for gården ud til Søndergade, så tæt på familien Gravensteens indkørsel, at man i byens regnskabsbog bemærkede, at Sadser Jensen ikke måtte hindre denne nabo i at køre ind til sin gård. I øvrigt havde Sadser Jensen, foruden porten i Kandegade, en indkørsel her fra sydvest.

Den næste mulighed for at ekspandere måtte man vente ikke mindre end 100 år på. Chancen kom, da kandestøberens gamle 10-fags længe i Kandegade gik op i lys lue en julidag i 1856. Matr. 299's daværende ejer, købmand og skipper Thor Hansen Rønne, slog til og fik skøde på de nærmestliggende totredjedele af kandestøberens grund. Dermed havde man opnået et samlet grundareal på 3396 kvadratalen, og grunden havde fået den langstrakte form, som kendes fra nyere tid.

Gadenavnene

Når man sammenholder ingeriøren Peder Poulsen Arboes kort over Rønne anno 1688 med kollegaen Geddes kort fra 1744, ser man tydeligt, at byen i det mellemliggende halve hundrede år var vokset en del. Og hvad der især har interesse for denne beretning, er, at Søndergades østside samt de små gader, der strækker sig imod øst, f. eks. Almegade og Kandegade, i fuld overensstemmelse med protokollernes oplysninger, var kommet til i nævnte periode.

De to kort angiver ingen gadenavne. Dels var deres formål kun at belyse, hvordan Rønne kunne befæstes. Dels blev gaderne først officielt døbt i 1761. Men man må formode, at befolkningen i 1744, hvor udfaldsvejen mod det sydlige Bornholm bevisligt var blevet til et nogenlunde lukket gaderum, var begyndt at kalde den for Søndergade.

Kandegade fik, som de fleste læsere nok allerede har regnet ud, sit navn efter Bodil og Davids støberi, der blev etableret på stedet midt i 1730'erne. Navnet har uden tvivl været godt forankret i folks bevidsthed længe før 1761.

Den af de tre gader, der sidst fik sit navn, var så afgjort Almegade. Det var tillige det vanskeligst tilgængelige. Men det viste sig at være afledt af navnet på en af gadens beboere, nemlig tømrer Hans Hansens enkes nye mand, Jens Almegård, der kom til midt i 1700-tallet. Stedet blev i al tømrerens tid kaldt for Sletten. En betegnelse, der giver et godt indtryk af, hvordan landskabet var, før der blev bymæssig bebyggelse.

*Søndergade 21 med hovedtrappe af granit.
Fiske- og vildthandel i ejendommens sydligst
beliggende fag*

Jokum Hansen og den første gård

Jokum Hansen var født i Rønne lige omkring år 1700 som søn af den før omtalte tømrer Hans Hansen og fru Elisabeth, hvilket vil sige, at han allerede som 11-årig kom til at bo på den jordlod, hvor han som voksen købte ejendom.

Han løste borgerskab som avlsmand og brændevinsbrænder og grundlagde et hjem sammen med den 32-årige Kristine Hansdatter i 1728. Der kan ikke herske ringeste tvivl om, at deres bopæl fra begyndelsen var hjørnet af Søndergade og Kandegade, idet de igennem hele deres ægteskab anføres i skattetaksterne sammen med netop de naboer, som, jeg har fastslået, ejede og beboede omhandlede jordlod mellem Almegade, Kandegade og Søndergade.

Samme kilde tyder på, at Jokum og Kristine i begyndelsen af ægteskabet kun havde stuehuset, kaldet Skadehuset, og så tilføjede en ladelængde i løbet af 1732, hvorefter navnet Skadehuset tilsyneladende gled ud af brug.

De tidligste oplysninger, der giver et egentligt billede af, hvordan bygningerne så ud og lå placeret på grunden, findes i generalomvurderingen af 1736. Den meddeler, at stuehuset bestod af 7 fag med klinede vægge og stråtag. Det lå i syd-nordlig retning, altså parallelt med Søndergade. Ladelængden bestod af 5 fag, ligeledes med klinede vægge og stråtag, men lå i modsætning til stuehuset i øst-vestlig retning, parallelt med Kandegade. En placering, der skulle vise sig at blive overholdt op igennem tiderne.

I 1736 erhvervede Jokum Hansen skøde fra Mathias Ipsen på 3 tønder land avlsjord ud af de 6 tønder land, Ipsen havde fået tildelt af byen som betaling for hans opførelse af Vagtboden. Jokum havde dyrket jorden et par år, inden købet gik i orden. I slutningen af 1730'erne dyrkede han tillige 1 tønde land i Valerius Madsens Løkke.

Jokum Hansen døde den 22. oktober 1741. Fru Kristine beholdt gården med inventar, avlsjord samt de 2 køer og 2 heste. Det eneste barn, den 12-årige Maria Jokumsdatter, fik tildelt pantebreve i gård og jord. Penge, der skulle stå rentefrit, så længe Maria blev forsørget af sin moder og oplært i gudsfrygt og andre nyttige og saglige lærdomme. Foruden denne fædrende arv ville fru Kristine skænke Maria et nyt sengested med puder og vår til en værdi af 30 daler, en kiste så god som 4 daler, en væv med tilhørende redskaber til værdi af 5 daler samt en sølvske til værdi af 2 daler og 2 mark.

Ny foretagsom husbond

En måned efter Jokum Hansens død blev en ny husbond med friske kræfter tilknyttet gården. Han hed Sadser Jensen, var 28 år gammel og født i Åkirkeby. Den 15. februar 1743 løste han borgerskab til de samme professioner som sin forgænger.

Den første udvidelse af bygningerne har Sadser Jensen rimeligvis foretaget ret hurtigt efter brylluppet, idet byens regn-

skabsbog i marts 1742 oplyser, at den strimmel jord, Jensen betalte for, var beregnet til at sætte et ekstra fag hus på.

Efter købet af den bageste del af Gravensteens grund har Sadser Jensen igen haft mulighed for at udbygge. Det ses da også i den store omvurdering anno 1761, at Jokum Hansens 7-fags stuehus langs Søndergade var blevet udvidet til at omfatte 11 fag. Ladelængden langs Kandegade i nord var udvidet fra 5 til 10 fag, inklusive portrum med porte for. Og langs grundens sydlige grænse var blevet opført 3 fag stuehus og 4 fag ladehus. Inden næste vurdering i 1774 havde Sadser Jensen opført endnu en længe på 4 fag ladehus, beliggende langs gårdspladsens østre side. Længerne var sammenbyggede og bar stadig stråtag. Det var dette firlængede kompleks, der uden nævneværdige ændringer stod til år 1844.

Det var imidlertid ikke kun gårdens grund og bygninger, Sadser Jensen udvidede. Han indkøbte også meget avlsjord. De 3 tønder land i Mathias Ipsens Løkke, som Jensen fik tillige med Kristine og gården, forøgede han ved at tilkøbe de resterende 3 tønder land, der i sin tid var givet Ipsen som betaling for hans opførelse af Rønne Vagtbod. Dertil blev gennem årene lagt yderligere 6½ tønde land.

12½ tønde land avlsjord regnedes for meget på Sadser Jensens tid. Byfogeden har bemærket i en registrering af Rønnes borgere og deres professioner anno 1750, da Jensen endnu kun ejede 6-7 tønder land, at Sadser Jensen drev storavling i byens vang.

I januar 1764 døde fru Kristine, 68 år gammel. Sadser Jensen indgik en skiftekontrakt med hendes datter, hvorefter Maria fik udbetalt sin arv, og Sadser Jensen beholdt gården med indbo og avlsjord.

Den handlekraftige fru Anna

Sadser Jensen giftede sig et års tid senere med Anna Svendsdatter, enke efter Claus Clausen på Vestre Åbygård i Nyker. Åbygården blev bortpantet ved en offentlig auktion, der blev afholdt i Søndergade 21. Kort efter solgte fru Anna sine to vandmøller ved Åbyåen.

Seksten år senere blev der atter anledning til, at rettens folk kom til gården i Søndergade, idet Sadser Jensen døde, og der skulle holdes registrering, vurdering og deling af boet. Hans skifte kaster så godt et lys over de mange forskellige aktiviteter, dødsfaldet udløste, at jeg synes, læserne i det efterfølgende skal have indblik i begivenhederne.

På selve dødsdagen, den 2. december 1780, alt imens et par tilkaldte koner gjorde Sadser Jensen klar til jordefærd, imens den hyrede daglejer hjalp de sædvanlige to ansatte med at slagte svin og fjerkræ, og medens borgerkaptajn Jesh Peter Rasch blev hentet til gården for at varetage hvervet som laugværge for

enken, indfandt byfogeden, byskriveren og to vurderingsmænd sig i gården og begyndte at vandre rundt både i stuerne og kamrene. De talte og noterede alt lige fra møbler til natkskjorter og strømper. Først da mørket kom, lukkede og forseglede byfogeden skabet, der indeholdt værdipapirer og kontanter, og erklærede derpå, at han og hans ledsagere ville holde en pause, indtil afdøde var kommet i jorden den 4.

Selv om embedsmændene holdt sig fra gården den 3., fortsatte travlheden. Der blev slagtet og tilberedt: 1 galt, 2 smågrise, 4 satte gæs og 6 små høns. Dertil blev lagt: 2 boste flæsk, 1 fersk laks, 1 lidspund klipfisk, 2 pund smør, 2 potter honning, 120 æg, 2 skæpper æbler og 6 pund svedsker. Mad til flere dages selskabelighed. Og til at forestå al denne madlavning lod man en kusk hente en dygtig og velrenommeret kok helt i Åkirkeby.

Drikkevarerne røber kilden ikke noget om. Men afdøde var vel ikke kromand og brændevinsbrænder for ingenting! Huset har sikkert formået øl og brændevin i tilstrækkelige mængder. Hvad den traditionelle rom angår, må den formodes at være indeholdt i den uspecificerede købmandsregning, der foreligger.

På begravelsesdagen, medens kokken stadig havde ild under potter og pander, indfandt de fire herrer sig så igen, oven i købet i køkkenet, og begyndte at optælle alt husgeråd. Derefter begav de sig ud til gårdspladsen og ladelængerne.

Det eneste fredfyldte øjeblik, der kan anes, i disse hektiske dage, er højtideligheden i Sct. Nicolai Kirke, hvortil skoledisciplenerne var indkaldt for at synge i kor.

Der blev i det hele taget ikke sparet på begravelsesomkostningerne. Præst, klokkeringning, graverassistance og korsang kostede fru Anna den nette sum af 48 daler. En pæn kiste med dertil hørende lærredsklæder kostede 12 daler. Sammenlagt med bespisning, lønninger og en ny sørgeklædning løb det op i 150 daler. Og for at anskueliggøre, hvor meget dette egentlig var, kan jeg nævne, at det var lige så meget, som 1½ tønde land byg-jord var værd.

Tiden fra begravelsesdagen til næste skiftesamling den 11. gik også med raske fjed. Fru Anna vidste, at hun den 11. ikke alene skulle stå ansigt til ansigt med rettens folk, men også med en flok arvinger, der havde ret til halvdelen af boet, skønt de ikke nedstammede fra hendes afdøde mand, men var børn og børnebørn af hans to afdøde brødre. Disse for hende mere eller mindre ukendte slægtninge behagede hende bestemt ikke. Så der var meget, der skulle bringes i orden, inden mødet.

Den 11. december 1780 oprandt. Alle var forsamlede, og embedsmændene var i færd med at afslutte vurderingsarbejdet, da en eller anden i selskabet kom i tanker om, at man da for resten kun havde set arbejdsvognen, der stod ude på gårdspladsen. Stadsvognen havde man ikke set noget itl. Byfogeden henvendte sig til fru Anna desangående. En sådan rådede boet ikke over, var hendes kommentar.

Den historie var ikke let at slippe af sted med. Mindst den halve bys befolkning må have vidst, at Sadser Jensen og fru Anna var et af de par, der formåede at holde de to vogne. Der blev i bogstaveligste forstand foretaget stikprøver, og frem af høet tryllede man den store, jernbeslåede vogn.

Nu var mistanken vakt. Når Anna kunne finde på at gemme et helt køretøj i en høstak, hvad kunne man så ikke vente sig?

Arvingerne og rettens folk så sig om, og sammen efterlyste de en kobberkedel. Den var solgt, oplyste fru. Ved nærmere eftersyn fandtes den skjult på loftet. En stor, kraftig kedel på hele 44 pund.

Derpå kastede arvingerne sig over korndyngerne. De gravede og rodede. Og minsandten om de ikke havde heldet med sig endnu en gang. Frem af rugen dukkede agedynerne samt flere vævede og broderede bænkedynner.

Byfogeden vendte sig mod fru Anna og spurgte, om hun havde mere at fremvise. Han foreholdt hende tillige, at nu skulle hun vogte sig for arvesvig. Der findes ikke mere, var hendes svar.

Først ved en ny skiftesamling den 15. december var fruens hukkommelse blevet så god, at hun kunne fremvise et par ærme-knapper, en halsknap og et sæt skospænder af sølv.

Der gik to år med hele ti skiftesamlinger, inden boet var gjort op og delt. Anna Svendsdatter beholdt gården med indbo, de 12½ tønde land avlsjord og besætningen på 2 heste, 3 køer og 2 svin. Efter landets skik og brug fik hun sin medbragte kiste og den ene himmelseng med omhæng og sengetøj uden om vurderingen. Som ja-gave fik hun tilkendt 81 daler, brændevinspanden og det bedste taftomhæng til himmelsengen. Arvingerne blev udbetalt.

Efter alt dette trak laugværgeren, Jesh Peter Rasch, formodentlig et lettelsens suk. Ganske vist fik han 68 daler for sin økonomiske rådgivning og medunderskriven af dokumenter. Men det må have været ikke så lidt pinligt for ham, der normalt gik ud som vurderingsmand i Rønne, at stå over for kolleger med en klient, han ikke rigtig kunne holde på sandhedens sti.

Hans Kofoeds indsættelse

Via ægteskab med Anna Svendsdatter den 10. maj 1782 overtog Hans Mogensen Kofoed husbonds plads i Søndergade 21. Vielsen blev som den første i gårdens historie forrettet hjemme.

Sadser Jensens fradøde sæde i Sct. Nicolai Kirke kunne Kofoed dog ikke overtage. Sædet var hjemfaldent til kirken ved Jensens død og var atter udlejet, inden Kofoed kom ind i billedet. Fru Anna og Hans Kofoed var derfor i året 1782 på udkik efter et sæde til ham, hvorfra han uden problemer både kunne høre og se præsten, og hvor han vel at mærke kunne komme til at sidde blandt ligestillede.

Chancen for at erhverve en plads i den ideelle afstand fra prædikestolen viste sig, da organist Lindtner ikke længere ønskede at benytte sit sæde i stol nr. 8. Der var bare den lille hage ved sagen, at denne plads egentlig burde tilfalde organist Buren.

Fru Anne tænkte hurtigt. Kirken var betrængt i økonomisk henseende. Det var hun ikke. Der lå løsningen. Hun donerede fluks 10 daler til kirken, og den forventede effekt udeblev heller ikke. Stille og elegant kunne den nye husbond fra Søndergade 21 glide ind på en af kirkens virkelig gode pladser.

Hans Mogensen Kofoed døde i 1783. Fru Anna døde samme år, som parret var blevet gift. Hun havde i sandhed bevist, at hun var en handlingernes kvinde lige til det sidste.

Karen og skarpretteren

Inden vi begiver os videre til de sidste ejere i 1700-tallet, skal læserne lige ganske kort stifte bekendtskab med to andre personer, som boede i gården i ægteparret Jensens velmagtsdage, tjenestepigen Karen Jensdatter og den lidt ældre skarpretter Møller.

Oplysningerne, der er til rådighed, om disse to, taler deres tydelige sprog om, hvordan skarpretteren ligesom sin værtinde benyttede gaver for at lette adgangen til det attræede. I hans tilfælde drejede det sig bare ikke om at erhverve en god siddeplads i kirken, men om at få en god liggeplads i Karens kammer. En plads, han indviede skærtorsdag og langfredag anno 1769.

Efter foræring som: fint lærred til en ny særk, et par strømper, et par handsker, et par vanter, en kam og en kniv troede Karen sig så godt som forlovet. Hun glædede sig til at få det nye tørklæde, hendes bejler havde lovet hende, når lübeckerne igen kom ind til Rønne for at handle. Og endnu mere så hun hen til de skospænder af sølv, som også svævede rundt blandt skarpretterens gyldne løfter.

Som tiden gik, måtte pigen imidlertid indse, at hun nok godt kunne vinke farvel til sølvskatten. Den gave, hun med rette kunne have betragtet som en forlovelsesgave, lod vente svært længe på sig. Derimod fik hun med det følgende forårs komme en helt, helt anden gave, der bragte slemt røre i foretagendet.

Ved de efterfølgende afhøringer bedyrede skarpretteren, at han aldrig havde haft så meget som en fod indenfor i Karens kammer. Hans værtsfolks tjenestepige skulle på ingen måde anses for at være hans kæreste. Samtidig var han så uforsigtig, at han i andres påhør fik udtalt, at han ville have givet 10 daler til, at det var blevet en dreng. Og han forsøgte direkte at bestikke

Gården set fra Kandegade

dragon Holm til at påtage sig faderskabet til Karens barn.

Men denne gang slog gavestrømmen alligevel fejl. Dragonen betakkede sig, og skarpretteren måtte selv hænge på æren for at have forøget Rønnes befolkningstal med et styk kvindekøn.

Dattersønnens tid

I 1794 købte avls- og kromand Peder Jensen Søndergade 21 af en 81-årig kvinde, om hvem der ikke er kommet andet for dagen, end at hun åbenbart var blevet gift med Hans Mogensen Kofoed i løbet af hans sidste leveår, og at hun, Kofoeds enke, ejede gården fra 1784 til 1794.

Ejendommen kan ikke have været helt ukendt for Peder Jensen. Dels havde han fast bopæl i byen fra 1791. Dels havde han familiemæssige relationer til Søndergade 21, idet han var søn af fru Anna og Claus Clausens datter, Bodil Kirstine, på 9. selvejergård i Østermarie. Han må have kendt gården helt fra drengeårene, da mormoderen blev enke og giftede sig med Sadser Jensen.

Samme år, som Peder Jensen blev gårdejer, forlovede han sig med landstingsskriver Nicolai Lindroeds 20-årige datter Dorthea. Brylluppet stod den 17. oktober 1794.

Fem år senere døde Dorthea Lindroed. Jensen og svigerfaderen indgik en skiftekontrakt, hvorefter Lindroed skulle arve 370 daler efter datteren. Tillige skulle han have udleveret den store egetræskiste, den lille dragkiste og alle gangklæderne, Dorthea havde bragt med sig til gården.

Nævnte skiftekontrakt røber yderligere, at Nicolai Lindroed plejede at sidde og ordne sine embedsforretninger med skriverier i Dorthea og Peders dagligstue, når hans forretninger krævede, han var i Rønne. Sådant gæstfrihed ville Peder Jensen fortsat udvise svigerfaderen en tid.

Jensen beholdt gården med indbo og avlsjord. Men allerede 1. juni 1799, kun fem måneder efter hustruens død, blev Peder Jensen selv begravet, 45 år gammel. Han efterlod sig ikke børn, men søskende.

Mølleren som avlsmænd

Kort efter Peder Jensens død blev gården og avlsjorden solgt på offentlig auktion. Gården blev tilslaget Hans Nielsen Møller, medens avlsjorden, der havde været samlet siden Jokum Hansen og Sadser Jensens dage, blev spredt til flere forskellige ejere.

Hans Nielsen Møller, født på Bækkeskovgård på Sjælland år 1742, var møller. Han løste borgerskab som sådan i februar 1791 og drev sit virke fra en af Rønnes nordligst beliggende møller, hvilken han solgte i sommeren 1799.

Det var nu ikke længe Hans Nielsen Møller var avlsmænd. Det

var vist et eksperiment. Han nåede kun lige at erhverve et par stykker avlsjord, så solgte han gården og tog arbejde på møllen i Nyker i stedet. I januar 1802 var han tilbage som selvstændig møller, denne gang på nabomøllen til sin tidligere ejede mølle.

Dynastiet Rønnes grundlæggere

De nye ejere, der kom til i foråret 1800, var Jens Hansen Rønne og fru Margrethe. De var begge født i Rønne midt i 1700-tallet, han som søn af skomager Hans Pedersen i Vimmelskaftet, hun som datter af kromand David Hansen og fru Maren i Kandegade. Parret blev gift i 1789 og havde indtil overtagelsen af gården i Søndergade en mindre ejendom i Bondegade.

Jens Hansen Rønne var urmager. Men året efter købet af Søndergade 21 henvendte han sig på Rønnes rådstue og anmodede om at få forandret sit borgerskab til at gælde for købmandshandel og brændevinsbrænding. Det blev ham bevilget. Dermed kan fastslås, at den brænding, der havde fundet sted i gården siden 1728, fortsatte ind i 1800-tallet, kombineret med handel. Nogle få år senere købte Rønne 5 tønder land avlsjord og optog agerbruget.

I 1825 indtrådte Jens Hansen Rønne i nye aktiviteter. Han overtog de rettigheder til at bryde og hugge sten på Klippegårdens jord i Knudsker, kommandant Hoffmann havde erhvervet via kontrakt af maj 1821. Rønnes svigersøn, skipper Hans Christian Bidstrup, blev tilknyttet foretagendet. Bidstrups jagt hed Fortuna. Hans og svigerfaderens allerførste udskibning af sten fandt sted den 5. maj 1825.

Fra at omfatte 3 skibsladninger det første år steg produktionen til at kunne føde 10 afgang i 1826. Og allerede i april 1827 gik Hans Christian Bidstrup i land for at deltage i stenbruddets ledelse. Fortuna, der derefter førtes af Peder Ancher, gennemførte i årene fremover ca. 10 ture årligt, medens byens andre skippere befordrede omkring 30 ladninger pr. år for makkerparret Rønne-Bidstrup.

I 1825 og 1836 kastede skipperfamilierne Colberg og Thorsen-Müller sig også over stenbrydning i Knudsker sogn. Ikke sært, at fogeden skrev i sin indberetning om industrien på Bornholm, at »stenhuggeriet udgør en af øens vigtigste erhvervskilder, da der findes masser af råproduktet, og der ved dette sættes en masse mennesker i arbejde, ikke alene ved stenenes forarbejdning, men også ved fabrikatets transport«.

Produktionen bestod af: bro-, fortovs- og trappesten, afvisersten og milepæle, drikkestrug og ligsten. Hovedparten blev overført til København. Resten gik til havne som: Lübeck, Rendsburg, Rostock og Wismar.

I sommeren 1828 købte Jens Hansen Rønne Klippegården på offentlig auktion. Få år senere solgte han den igen. En handel, der nok skal ses som et eksempel på det, man kalder at »spille sine kort rigtigt«. For ved salget kunne Rønne tillade sig at stille betingelser vedrørende stenbrydningen på gårdens grund. Derved blev han selv og datterens familie sikret brydningsret og fri adgang til landevejen 30 år frem.

I en alder af 72 år lagde Jens Hansen Rønne op og flyttede ned i sit barndoms kvarter. Hans søn, Peder Hansen Rønne, havde forlængst etableret sig andetsteds. Det blev sønnesønnen, Thor Hansen Rønne, der overtog Søndergade 21, efter at avlsjorden var blevet solgt fra.

Fru Margrethe Rønne døde den 2. april 1836. Jens Hansen Rønne døde i august 1844.

Thor Rønne og den nye gård

Thor Hansen Rønnes forældre, Peder Hansen Rønne og Sara Juliane Westh, havde i 1814 slået sig ned som skipper- og købmandsfolk i en gård på Søndergades vestside, næsten ud ved den nye kirkegård. Der kom Thor til verden den 19. oktober 1816, og der stod han som ung mand i sin faders butik i seks år.

Ved skøde af 2. maj 1840 købte han farfaderens gård i Søndergade. Han flyttede ind til Sct. Hans, medbringende sin 22-årige brud, Johanne Caroline Radmann, fra øen Wollin. To år senere

løste Thor Rønne borgerskab til købmandshandel.

28 år gammel og nyetableret besluttede han at lade hele den gamle gård jævne med jorden og opføre en ny. Han ville have noget tidssvarende. Og den 20. august 1844 stod det nye komplekse færdigt til vurdering.

Det nye stuehus kom til at stå med facaden imod Søndergade nøjagtig som det gamle. Det bestod af 14 store grundmurede fag + 2 fag til port og fyldte grunden ud til den yderste nordlige og sydlige grænser. Stuehuset blev indrettet til: sal, 4 stuer, 4 kamre, køkken og forstue. Under 5 fag blev udgravet kælder.

Den nye ladelænge langs Kandegade i nord kom efter alt at dømme også til at ligge på sin forgængers plads. Dog rakte den med sine 13 fag bindingsværk et stykke længere imod øst end den gamle længe på 10 små fag. Længen blev indrettet til: spisekammer, pigekammer, lade, lo, port og sædgulve.

Tredje og sidste nye bygning var en 10 fag lang bindingsværkslænge, der kom til at ligge på havejorden. Den afløste den lille 4-fags længe, der lå på grænsen imellem gårdspladsen og den østligt beliggende have. Den nye længe blev indrettet til: drengeskammer, pakhus, heste- og kostald, svinesti, brændehus og vognremise.

Ti år senere lod Thor Rønne opføre en lille, grundmuret længe langs gårdspladsens sydside samt et åbent skur til brænde. Det murede hus blev indrettet til intet ringere end et røgeri.

Næste og sidste disposition i Thor Rønnes tid fandt sted, da han efter branden i Kandegade kunne købe de nærmestliggende totredjedele af kandestøberens gamle grund. Derpå blev opført et grundmuret salteri og pakhus.

Alle disse oplysninger om den nye gård gav tillige med et par andre arkivalier svaret på, hvad Thor Rønne egentlig levede af. Han havde forladt kolonialvarerne, bedstefaderens sæbehandel og brændevinsbrænding og var gået over til fisk en gros, hovedsagelig laks, samt klædehandel, medens avlsbruget trivedes videre side om side med denne handel.

Thor Hansen Rønne døde den 18. marts 1864, 47½ år gammel. Han havde da igennem nogle år været tysk konsul. Et hverv, købmand Poul Michelsen, der i øvrigt også var gift med et medlem af slægten Radmann, fik efter ham.

Fru Johanne fik tilladelse til at hensidde i uskiftet bo med parrets 4 fællesbørn. I 1872, da hun havde fået børnene i vej, købte hun gården på hjørnet af St. Torv og Sct. Mortensgade og overlod ejendommen i Søndergade til sin søn. Johanne Caroline Rønne døde i foråret 1903. Hun blev 85 år gammel.

David Rønnes korte tid ved roret

Theodor David Rønne, der var født den 21. juni 1849 som yngste søn af Thor Hansen Rønne og fru Johanne, blev gift i juni 1873 med Petra Cathinka Rønne, et medlem af en anden slægt, der førte Rønne som familienavn. 1. juli samme år løste han borgerskab som købmand og overtog gården i Søndergade.

Allerede foråret 1874 oprettede David Rønne og hustruen et testamente, hvorefter hun skulle have lov til at hensidde i uskiftet bo uden fjernere arvingers indblanding. Den 20. oktober 1878 døde han, kun 29 år gammel.

Den 10. april 1879 solgte fru Petra gård og forretning til sin mands ældre broder. Petra Cathinka Rønne døde den 1. februar 1908, 56 år gammel.

De sidste ejere af slægten Rønne

Så er ringen ved at være sluttet. Vi er nået til den sidste person i rækken af dynamiske mænd af slægten Rønne, ham hvis navn gården blev kendt under: Wilhelm Rønne.

Wilhelm var, som det allerede er antydnet, søn af Thor Hansen Rønne og den tyskfødte Johanne Caroline Radmann. Han blev født i gården i Søndergade den 10. september 1846 og blev holdt over dåben af fru prokurator Erichsen, digteren Holger Drachmanns svigermoder.

Inden Wilhelm Rønne overtog familiens gård, opholdt han og hustruen, Cathrine Dorothea Bang, sig på Christiansø. Deres

børn: Thor, Elisabeth, Gerda og Helga, blev alle født på øen i tiden 1872-77.

Kort efter overtagelsen af gården i Søndergade, nærmere betegnet den 30. juli 1879, løste Wilhelm Rønne borgerskab som købmand og fortsatte sin faders handel med fisk en gros til ind- og udland. Den 21. december 1880 købte han genbogrunden i Kandegade af afdøde konsul Peter Johnsens enke og lod opføre bygninger, der blev indrettet til: pakhus, iskældre, røgeri og hønsehuse. Dermed var forretningen udvidet til også at omfatte fjerkræ. Senere kom en betydelig brændselshandel til.

Sideløbende med forretningen i Søndergade kastede Wilhelm Rønne sig i vinteren 1891 over driften af afdøde Poul Frederik Michelsens købmandsgård, der handlede med alt, hvad hjertet kunne begære, lige fra de fineste konfekter og likører til levende og slagtede svin. Idealvægten for et svin, der skulle slagtes, var ifølge købmandsgårdens avtisserement 160-200 pund.

Handelen var blevet dominerende erhverv for Rønne. »Der drives en større fiskehandlerforretning og et mindre avlsbrug«, skrev vurderingsmændene, da de besøgte Søndergade 21 år 1900. Fjorten dage efter vurderingen blev salgsbrevet på avlsjorden underskrevet. En stor del af ladelængen i Kandegade blev omdannet til beboelse. En epoke var stille ebbet ud.

Wilhelm Rønne døde 13. juli 1906. Han efterlod sig sin anden hustru, Louise Michelle, født Rasch, samt døtrene Elisabeth og Gerda fra ægteskabet med Cathrine Dorothea Bang, der var død i 1902, 55 år gammel.

Forretningen i St. Torvegade blev overtaget af førstemanden, Hans Christian Exsteen, der havde været tilknyttet denne forretning siden 1891. Han købte i øvrigt bygningerne af enkefru Michelsen i 1919.

Forretningen i Søndergade blev omdannet til et aktieselskab med en af Wilhelm Rønnes egne elever, Jens Lauritz Kyhn, som direktør.

Efter Kyhns alt for tidlige død overtog J. O. Kjellberg hans post. Det blev i Kjellbergs direktørperiode, man besluttede at oprette et detailudsalg i stuehusets sydligt beliggende portfag. Efteråret 1925 stod butiklokalet klar, og annoncer i pressen bekendtgjorde, at man kunne tilbyde detailkunderne et rigt udvalg af: fersk og saltet fisk, røgvarer, fiskekonserves, fjerkræ, vildt og lammekød.

Man førte forretningen videre under navnet Wilhelm Rønne A/S, hvilket givet har medvirket til, at navnet hang ved gården i mange år efter Rønnes død. Ja, navnet overlevede endda arvingernes salg af både gård og forretning i 1930 og kendetegnedes gården langt op i tiden.

**Alle medlemmer
bør have . . .**

Fås på sekretariatet, samt hos kredsformændene. Pris 20 kr.

. . . emblem

Lokale sange

Om noget medlem skulle have kendskab til sange med lokalt præg eller værdi for den påtænkte Slægtsgårdsangsbog, så bedes disse straks sendt til

Carl Martin Christensen

»Kaaregaard«

Badstrupvej 39

5485 Skamby

Miljø, landbrug og energi – tingene skal hænge sammen

Godsejer Peter Hansen-Nord, Adamshøj ved Ringsted redegør for nødvendigheden af udnyttelsen af biobrændselen.

Der er et stort behov for, at Folketinget samordner indsatsen på miljø-, landbrugs- og energiområdet.

Overskudsproduktionen af korn i EF må efter min opfattelse ikke medføre, at store landbrugsarealer kommer til at ligge brak. Der er store miljømæssige og beskæftigelsesmæssige fordele forbundet med at udnytte overskudsjorden til dyrkning af f. eks. energiafgrøder.

Energiafgrøder, som f. eks. elefantgræs og pil, har den store fordel, at de sammenlignet med fossile brændsler er kuldioxid-neutrale, da al den kuldioxid, der frigives ved afbrændingen, på et tidligere tidspunkt er optaget fra atmosfæren.

Netop kuldioxid-emissionen har været gjort til genstand for stor interesse i den gamle folketingssamling.

Socialdemokratiet, SF og de radikale er blevet enige om at pålægge regeringen at udarbejde et lovforslag, der skal indeholde en kuldioxid-afgift på 100 kr. pr. ton. Jeg er ikke begejstret for tanken, da en dansk enegang ikke vil være af nogen betydning for den samlede kuldioxid-emission, men derimod vil belaste dansk erhvervsliv, og herunder landbruget og de tilknyttede forædlingsvirksomheder, unødigt.

På den anden siden skal vi ikke lukke øjnene for, at forslaget måske kan hjælpe biobrændslerne til en bedre placering i det

Peter Hansen-Nord, godsejer, formand for Ringstedegnens Landboforening og folketingsmedlem (V). I dag er Peter Hansen-Nord medlem af DONGs bestyrelse, men tidligere har han været formand for Danske halmleverandører.

Han er dog stadig en varm fortaler for biobrændsel og peger i artiklen på nødvendige sammenhænge i dansk energipolitik.

danske energibillede. For at biobrændsler kan blive konkurrencedygtige i forhold til de fossile brændsler, er det ligeledes nødvendigt, at EF yder et vist tilskud, på linie med det, der allerede i dag ydes landbruget. Staten må også satse mere på den teknologi, der skal anvendes, d. v. s. sætte flere midler ind på forskning og udvikling.

Hvis de potentielle bioenergiressourcer blev udnyttet fuldt ud, kunne de bringes til at dække ca. 21% af landets bruttoenergiforbrug, ekskl. transport – i dag dækker de blot 5%.

Velkommen til nye medlemmer:

Gårdejere Kirsten og Poul Stauner
»Ammendrupgaard«
Møenvej 82
4720 Præsto

Kaptajn Peter Egholm Jensen
Voulundgårdvej 17 a
Voulund
7400 Herning

Gårdejer Jørgen Mindegaard
»Mindegaard«
Hersnap Bygade 5, Hersnap
5380 Dalby

Gårdejere Rosa og Jørgen Damsbo
»Holmegaard«
Grønsundvej 591
4793 Bogø By

Gårdejer Aage Bengaard
Ginnerupvej 37
Ginnerup
7860 Spøttrup

Gårdejer Mogens Grevelshøj Nielsen
»Maderupgaard«
Møllevej 18
5471 Søndersø

Gårdejere Anne og Ole Bjørn Pedersen
»Ellemosegaard«
Ellemosevej 3, Ugerløse
4400 Kalundborg

Arne Buus
Gelstrupvej 3
9240 Nibe

Gårdejere Anne-Marie og Jørn Aarup
»Skovbogaard«
Sjælstoftevej 6
4895 Errindlev

Gårdejere Inger Marie og
Christian Juul Jensen
Tokkerodvej 21
5260 Odense S

Gårdejere Karen og Ove Andersen
»Baunegaard«
Vollerupvej 70
4400 Kalundborg

Gårdejere Ellen og Jens Nygaard
»Søndergaard«, Højvejen 6
6093 Sjølund

Gårdejer Jan Hjortskær Rasmussen
Gyden 2
Grindløse
5400 Bogense

Gårdejer Jens Alfred Nielsen
»Thorsminde«
Gøderupvej 11, Gøderup
4000 Roskilde

Proprietærer Lilly og Chresten Østergård
»Bostrup Østergaard«
Lybyvej 10, Jebjerg
7870 Roslev

Kirsten og Ole Mysen
Grønsundvej 256
4800 Nykøbing F

Gårdejer Bent Pedersen
»Haugaard«
Haugaardsvej 23
9440 Aabybro

NYT fra kredsen

Vendsysselkredsen

Kredsen indbyder til møde med konsulent Anders Frederiksen, Hobro torsdag den 24. oktober på Tylstrup kro.

Anders Frederiksen kalder sit indlæg:

Generationskifte med slægtsundersøgelse

Anders Frederiksen har for nylig ordnet et generationskifte på gården »Bundgård« i Rebild. Fra »Bundgård« er afgivet arealer til Rebild Bakker Nationalpark.

Tag venner og naboer med til en meget interessant aften!

Bestyrelsen

Sommermødet på »Holmegaard« i Thorup den 15. juni havde ca. 50 deltagere. Det var meget interessant, at høre om gårdens historie og slægten, om kampe og sejre, når man har havet og sandet til den ene side og Limfjorden til den anden. Det giver problemer, som de fleste ikke har tænkt på.

Ved generalforsamlingen fik vi nyt medlem af bestyrelsen. Mary Hjortlund ønskede at stoppe og i stedet valgtes Peder Vestergaard Olesen, »Vestergaard«, Hvilhøjvej 192.

Ved efterfølgende bestyrelsemøde konstituerede man sig med Esben Saksager som formand, Johanne Frandsen, næstformand og Ingrid Houbak, sekretær.

Ingrid Houbak

Vestsjællandskredsen

Den 18. september afvikledes efterårsudflugten, der begyndte med et særdeles interessant besøg på Tybjerg Kontrolhønseri, hvor Rosa og Ib Nielsen tog imod. Vi fik forevist hele rugeriet og så en afdeling for konsum-æg, hvor der er 160.000 høns.

Derefter kørte vi til Englerupgården. Proprietær Esben Tue Christensen har et mølleloft, hvor rideklubbens medlemmer opholder sig, og her nød vi den medbragte mad. Derefter hørte vi om gårdens historie og drift, og så os omkring.

Iført hvide dragter og overtræksstøvler kan man bese Tybjerg Kontrolhønseri

Nordsjællandskredsen

Den 23. oktober besøger kredsen Slægtsgårdsarkivet og Landbrugsmuseet i Ringsted. Arrangementet er kommet i stand p. gr. a. det nære samarbejde, der er mellem kredsformanden og formanden for Arkivudvalget.

Den 25. november afholdes generalforsamling og adventsmøde i Gørlose forsamlingshus. Poul Andersen fortæller om landbrugskontakt, og man vil også høre om en nordsjællænder, som rejste til Indonesien og fandt sin farbroders grav.

Lolland-Falster kredsen

Besøg på »Østtysk« landbrug

Fredag den 6. september afholdt Lolland-Falster kredsen udflugt til godset »Hohen Luckow« i Mecklenburg nær ved Hansestaden Rostock. 70 medlemmer deltog i turen, som foregik i en todækker bus. Interessen for at deltage var så stor, at den oprindeligt planlagte bus til 50 personer måtte udskiftes med en større. Alligevel måtte vi sige nej til mange, beklageligvis.

Vi startede i Stokkemærke kl. 7.30 og efter opsamling i Nykøbing gik turen med færgen kl. 9 fra Gedser til Rostock, hvor vi var kl. 11. Turen gennem Rostock og direkte ud til godset blev meget forsinket på grund af en enorm stor trafik. Det tog en time at komme igennem og denne times forsinkelse fulgte os resten af dagen og bevirkede et forceret tempo. Vi ankom til godset kl. 12.45, og tilbragte derefter tiden med at køre rundt for at besigtige godset i 5 kvarter, hvorefter vi spiste en dejlig middag i godsets eget gæstgiveri, og der blev lejlighed til at diskutere fremtiden.

Godset Hohen Luchow har før krigen tilhørt Graf v. Brocken, der i 1928 vandt guldmedalje i ridning ved olympiaden i Stockholm, samt dennes svigersøn Carl von Langen. Sidstnævntes enke bor nu i Hamburg og en datter i England. Disse ønsker ikke at komme tilbage.

Godset tilhører nu staten. Foruden godsets 900 ha drives også to tilstødende kollektive brug på 1800 ha. Der dyrkes vinterbyg, vårbyg, hvede, rug, havre, roer, ærter, raps m. m.

Alle afgrøder bruges til foder for dyreholdet. Der produceres 8000 fedesvin om året, fåreholdet er på 1700, der fedes 500 tyre op og der er et kohold på mange hundrede. Mælkeydelsen er 5500 l pr. ko. Mælken leveres til mejeri i Schwerin. Der har tidligere været hesteopdræt med en bestand på 100 heste, men der er nu kun 20.

Kornafgrøderne opgives til 60 tdr. pr. ha. Landbruget er meget veldrevet.

Godset udgør en selvstændig enhed med 190 boliger, 300 folk beskæftiget har egen kirke, egen skole, egne værksteder og man udfører alt arbejde og vedligeholdelser og har selv bygget stalde, veje m. v.

Godsets fremtid er usikker, idet der forestår en omfattende privatisering. Alle de ansatte er sagt op ved årets udgang. Der er på dette tidspunkt allerede bortforpagtet 500 ha.

Godsets direktør Jürgen Pamprin og dennes stedfortræder Gerhard Kraatz viste os rundt på godset og viste os meget stor opmærksomhed og fortalte, at de måske havde en mulighed for at forpakte det oprindelige gods med 900 ha af en efterkommer af den oprindelige ejer.

Der hører en meget stor hovedbygning til godset, som bruges kun til administration. I kælderetagen er der dog et stort køkken, som leverer mad til godsets mange ansatte. Bygningen er i to etager og er under restaurering. Riddersalen er rigt dekore-

ret med meget smukt loft og stor, rigt udsmykket kamin. Paneler med malerier. Men restaureringen var gået i stå på grund af pengemangel. Der gives ingen offentlige tilskud hertil. Slot og de omgivende bygninger er fredede.

Efter besigtigelsen, som desværre blev lidt forceret, gik det kl. 15.30 tilbage til Rostock, hvortil vi ankom kl. 16.15.

Det var planlagt at foretage en rundtur i Rostock med guide, men på grund af forsinkelsen var der ikke tid hertil. I stedet fik deltagerne lejlighed til at gå på egen hånd i byen indtil kl. 18.15. Mange benyttede tiden til at besøge den meget store Marienkirche, der kun havde taget lidt skade under krigen, hvorimod de omgivende bydele nærmest var blevet jævnet med jorden.

Kl. 19.30 tik turen atter tilbage med færgen til Gedser, hvor vi var kl. 21.30.

Turen var begunstiget af et meget smukt vejr og alle var glade efter en dejlig tur med mange oplevelser.

Knud Markersen

Fra hovedbestyrelsen

Slægtsgårdsforeningens hovedbestyrelse afholdt sit efterårs-møde fredag den 18. oktober. I år besøgte vi Landbocentret i Hobro, der er hjemsted for ejendomskonsulent Anders Frederiksen.

Efter formandens velkomst fik værten gårdejer Vagn Refsgaard Olsen, Hobro og Omegns Landboforening ordet og sagde bl. a., at han var glad for Slægtsgårdsforeningens hovedbestyrelse var kommet til Hobro, men han var også glad for det samarbejde vi har med konsulent Anders Frederiksen.

Derefter indledtes hovedbestyrelsesmødet, hvor formanden bød velkommen til Jens Peter Skov Jensen, der er ny formand på Lolland-Falster og repræsentant for denne kreds.

Landsformanden - Carl Martin Christensen - orienterede om rejselegaterne fra Jens og Anna Jensens fond, som har mange ansøgere, og om Slægtsgårdsforeningens rejsetilbud, hvor Jens P. Petersen foreslår en tur til Norge og en tur til EF's institutioner, som bliver mere aktuelt efter indtræden i det indre marked.

Foreningen har modtaget flere henvendelser vedrørende skovsrejsning, og det var hovedbestyrelsens opfattelse, at den udsendte rammelov, har givet amterne mulighed for at bruge en masse administration og papir. Hovedbestyrelsen glædede sig over, at problemet nu har fundet et roligere leje. Men havde amterne informeret bedre, havde mange misforståelser ikke været opstået.

Landsformanden glædede sig over, at der er indkommet mange egnssange til den påtænkte sangbog, men ønsker gerne endnu flere.

Efter endnu nogle meddelelser fra formanden fik konsulent Anders Frederiksen ordet, og orienterede om et generationskifte i Rebild Bakker, det omhandler netop den gård, på hvis jord Rebild Kongrescenter er bygget, og hvor årsmødet 1992 skal afholdes.

Det er meningen at man vil fremstille en videofilm om slægten og gården.

Konsulent Frederiksen gennemgik derefter nye regler for ægtepagt. I decembernummeret vil der være en artikel i bladet om dette emne.

Dagsordenens næste punkt var valgene: Til formand genvalgte Carl Martin Christensen og til næstformand genvalgte ligeledes Peder Møller Frifelt.

Forretningsudvalget består af formand, næstformand og endnu et medlem, og dertil genvalgte Vagn Mathiasen.

Arkivudvalget fortsætter uforandret med Vagn Mathiasen, Meta Larsen, Arne Højland og Hans Peter Madsen.

Bladudvalget forblev også uændret med Peder Møller Frifelt, Holger Buch Juul og Torp Friis Møller.

Lovudvalget består fremdeles af Elise Jensen, Henry Slemming og Knud Ravnkjær.

Udvalget for økonomiske og landbrugsmæssige sager har landsformanden som formand, og hertil genvalgte Verner Larsen og Arne Højland, mens Jens Peter Skov Jensen nyvalgte. Pladsen var tidligere beklædt af Frede Falk Rasmussen.

Kassereren Inger M. Hansen kunne fremlægge et regnskab, der ikke gav anledning til bemærkninger, man forventer et overskud, og der er på nuværende tidspunkt en medlemsfremgang på 10.

Under meddelelser fra Arkivet fortalte arkivaren - Else Margrethe Ransy, at der ikke havde været så mange folketællingsundersøgelser, men besøgstallet havde været pænt.

Formanden for udvalget - Vagn Mathiasen gav udtryk for tilfredshed med samarbejdet med Ringsted Landbrugsmuseum, et samarbejde der nu forløber på 6. år.

Bladudvalget kunne berette om en mindre prisstigning i trykkomkostningerne, men ellers så udvalgets formand - Peder Møller Frifelt optimistisk på udvalgets arbejde.

Formanden for Himmerlandskredsen A. C. Winther-Hansen redegjorde for årsmødet i 1992 og Arne Højland fra Vestsjællandskredsen orienterede om årsmødet 1993.

Derefter orienterede man gensidigt hinanden om kredsens aktivitet, og alle kan hente idé og inspiration ved disse uformelle orienteringer.

Til slut rejste Vagn Mathiasen spørgsmålet om ejendomsskatternes urimelighed.

OGN

Årsmødet 1992

Årsmødet afholdes 30. og 31. maj 1992 i Rebild Bakker.

Programmet forventes at blive således:

Lørdag den 30. maj kl. 10.00 mødes vi på Randrup gods. De der kan nå frem, kan deltage i dette spændende besøg.

Kl. 13.30 indledes årsmødet.

Eftermiddagskaffen vil blive ledsaget af underholdning af Rebild Spillemand og folkedansere. Derefter bliver der lejlighed til at komme en tur ud i naturen eller se bl. a. Blokhuis Museet.

Kl. 18.30 festsaften.

Søndag den 31. maj begynder med morgensang i Gunderup kirke. Derefter besøger vi herresædet Lindensborg, et af landets største godser.

Formiddagsturen slutter med en smuk tur gennem Det himmerlandske Landskab til Farsø Hotel, hvor frokosten vil vente os kl. 13.00. Årsmødet slutter på Lerckenfeldt hos H. O. A. Kjeldsen, landbrugsrådets præsident m. m.

For deltagerne fra Bornholm, Lolland-Falster og Sjælland vil der blive arrangeret en fortur, der traditionen tro begynder opsamlingen i København ved Bornholmsbåden.

Vi vil bl. a. besøge Dansk Landbrugsmuseum og Jysk Herregårdsmuseum på Gl. Estrup og Danmarks Nationale Hestesportscenter på Herregården Wilhelmsborg.

Mere om begge arrangementer i et senere nummer af Tidsskriftet.

OGN

Sognefogeden

Den 11. november 1791 udsendtes forordningen om »sognefogeders beskikkelse, deres embedsforretninger og belønninger.«

Sognefogeden var ikke nogen ny institution i landsbyen eller sognet, men det er først ved forordningen for 200 år siden, at sognefogeden blev politimyndighed.

I 1658 døde en gårdmand i Rosted (Sørbymagle sogn ved Slagelse). Han havde rejst som købmand i både Norge og Frankrig, havde været restanceskriver på Kalundborg Slot og havde på sine »gamle dage« siddet som fæster af slægtens gård. Da han døde 47 år gammel skrev præsten i kirkebogen, at han var både sognefoged, skovfoged og kirkeværge. Med andre ord, han havde de tillidsposter, som kunne opnås i landsbysamfundet.

I det gamle landsbysamfund sad oldermanden, som gårdmændenes leder. Han var valgt af og blandt gårdmændene, og det var et personligt ombud, der dog fik tillagt offentlige opgaver, som f. eks. opsyn med fremmede og tiggere.

Bondefogeden er modsætningen til oldermanden, for bondefogeden stod i tjenesteforhold til godsejeren. Men med tiden blev bondefogeden pålagt mange offentlige gøremål, som f. eks. udpantning.

Hvor oldermand og bondefoged hver havde en landsby, blev sognefogeden hele sognets opsynsmand. Der har længe før forordningen af 1791 været politimæssige opgaver at varetage for sognefogeden, men først med forordningen formaliseres politivæsenet på sogneniveau.

Forordningen foreskrev, at der skulle beskikkes »duelige mænd af bondestanden til at være sognefogeder.«

Sognefogeden skulle våge over den gode orden og sædelighed samt søge at afværge alle mulige foreteelser, som kunne true den offentlige moral. Forordningen nævner: anholdelse af løsgængere og fremmede betlere, afværgelse af drikkeri og slagsmål, anholdelse af folk, der holdt kro eller brændte brændevin ulovligt.

Sognefogeden som vielsesmyndighed.

Billedet viser sognefogeden i Lundforlund forrette vielsen på Johannesdal 22. september 1957, da brudens mørbroder som amerikansk præst ikke havde myndighed til at give ægteskabet den verdslige gyldighed.

Sognefogeden havde oprindeligt et messingskilt i læderrem om halsen, men det erstattedes senere af et politiskilt.

Sognefogeden skulle nyde agtelse og velvillighed hos almuens og i samkvem have det øverste sæde i bøndernes lag.

I begyndelsen udpegedes mest velrenomerede gårdmænd til at være sognefoged, men det varede ikke længe før sognefogedens besværlige embede kunne læsses af på en husmand. Indtægten stod ikke mål med udgiften, og endnu var sognefogeden ikke blevet den øvrighedsperson, som gav embedet prestige.

Da sogneforstanderskabet blev indført i 1841, blev en af disse forstanderskabers opgave at hjælpe sognefogeden med at holde tiggere og subsistensløse på afstand.

Når politimyndigheden blev styrket på landet, var årsagen også den helt enkle, at på landet var der i 1800-tallet 1 politibetjent for hver 8.000 indbyggere. Fra 1885 til 1894 havde vi det hjælpekorps, som kaldtes »De blå Gendarmer«. Opgaven var at kontrollere rejsende, og vogte på politiske signaler fra hele landet.

De blå Gendarmer havde et dårligt rygte til at begynde med, men efterhånden opstod der fordragelige forhold.

I midten af 1800-tallet blev sognefogedembedet et prestigegivende embede. Og der opstår hele sognefogeddynastier.

Sognefogedernes opgaver ændrede sig en del gennem de næsten 200 år. I 1922 blev sognefogeden giftefoged. Når papirerne var bragt i orden og dagen var fastsat, blev der lyst i kirken for dem, som ved ethvert andet bryllup.

I 1937 skulle sognefogeden til at udlevere hundetegn. Alle landets hunde over 4 måneder skulle anmeldes og registreres, og havde hundene en bestemt højde, skulle der svares afgift, men små hunde på landet var afgiftsfri.

Med udbygningen af politiet og foranlediget af spareiver blev sognefogedinstitutionen nedlagt i 1973.

Justitsministeriets resolution af 19. januar 1973 afskaffede sognefogederne fra 31. marts 1973. Undtaget var nogle småøer, hvor der ikke var almindelig politimyndighed.

Vildtbanepæle

En vildtbanepæl, som er gengivet her på siden, var en skelsten, som angav grænsen for den kongelige vildtbane, d. v. s. det område, hvor kun kongen havde ret til at drive jagt.

Vildtbanepæle ses i alle egne af landet og tilmed i forskellige udformninger.

Ved Hald hovedgård står vildtbanepælene i alleen, der fører op til den gamle herregård, på Als ses vildtbanepæle, ligesom ved Kolding og Århus. På Sjælland træffes de både i Odsherred, i Syd- og Sydvestsjælland samt i Nordsjælland, for at nævne nogle lokaliteter.

For at forstå kongens jagtret og afmærkningen af kongens jagtmark, må man kende de skiftende tiders bestemmelser om jagtret.

I »Laalands Vilkaar« fra 1446 fratages jagtretten bonden, som kun må holde en hund og i »Fyns Vedtægt« siges, at ingen almuemand må jage rådyr i skovene. En reces fra 1537 bestemte, at ingen provst, præst, herredsfoged, ridefoged, borgere eller bønder måtte holde nogen mynder eller støvere eller lade skyde noget dyr, store eller små, end ikke harer. Blev det alligevel opdaget var det med hals og gods fortabelse.

Var der tale om krybskytteri, havde den der opdagede det, ret til at stikke øjnene ud på krybskytten eller hænge ham i det nærmeste træ.

Christian den Femtes Danske Lov fra 1683 bestemte, at skyder nogen på kongens vildtbane, så skal han for en kronhjort bøde 1000 rd, for kronhind, dådyr eller andet stort vildt 800 rd. For rådyr 600 rd og for hare 400 rd. For gæs, svaner, ænder, agerhøns og andre vilde fugle 200 rd. Dertil kom, at den formastelige kunne forvente kongens højeste unåde.

Der er også bestemmelser om, hvorledes man skal forholde sig, når en adelsmand jager på anden mands enemærker.

Loven siger også, at folk, der ikke har jagtfrihed, men alligevel holder mynder eller jagthunde, skal bøde 100 lod sølv til kongens kvæsthus for hver hund. Ingen præst, foged eller bonde på landet må have løse hunde gående, hvis ikke det højre eller venstre forben på dyret er lemlæstet.

Denne bestemmelse om hundene, går langt tilbage. Frederik den Anden, som var en ivrig jæger, påbød allerede i 1573, at hunde skulle have det ene forben afhugget over knæet, og hver bonde kun måtte have en hund, fordi de gjorde skade på får, lam og andet småkvæg.

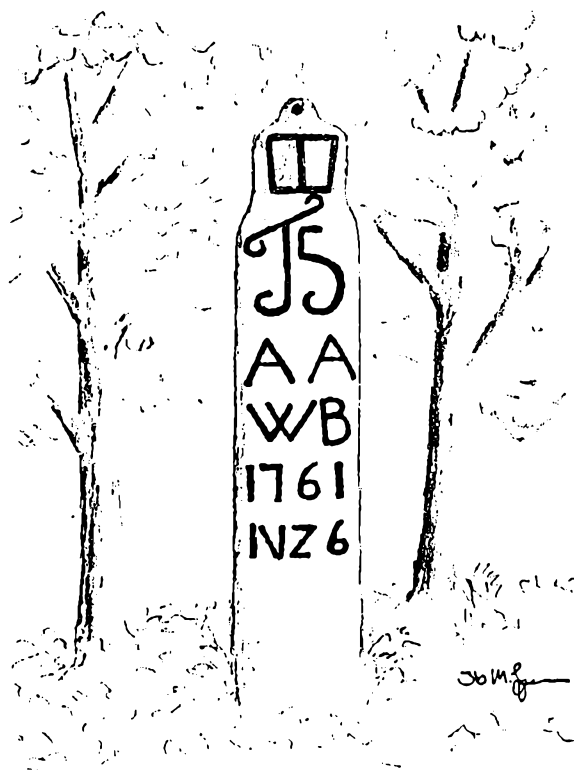
For at skaffe sig så godt et jagtområde som muligt, mageskiftede både Frederik den Anden og Christian den Fjerde megen jord, så de kunne anlægge kongelige vildtbaner, områder, hvor de alene havde den samlede jagtret. Denne godspolitik, hvis udgangspunkt var de store klostergodser, som efter reformationen tilfaldt kongen, førte senere over i ryttergodserne, der atter medførte godssamling.

For Antvorskov Ryttergodts' vedkommende blev det besluttet, at de gamle egepæle, som afmærkede kongens vildtbane skulle erstattes af sten. Det blev udført i årene 1761 og 1762. Allerede året efter - i 1763 - blev det så besluttet at sælge ud blandt krongodset, herunder Ryttergodset på Antvorskov, hvis salg gennemførtes i 1774.

Vildtbanepælene var dog udført og rejst, nogle står på deres oprindelige pladser og er fredet efter naturfredningsloven, mens andre har ført mere »spændende« tilværelser.

Den gengivne vildtbanepæl står i haven til Byøsterlanggård i Høve mellem Slagelse og Næstved. Gårdens ejer - dyrlæge H. K. Jensen fortæller, at en datter fra gården blev gift med Niels Jørgen Jensen fra Thomasminde i Fuglebjerg, og han fik vildtbanepælen med til Høve, som et minde fra sit hjem.

I Øster Stillinge vest for Slagelse står ved indkørselen til Fugle-

Vildtbanestenen i haven til Byøsterlanggård i Høve. Stenen stod oprindeligt ved Thomasminde ved Fuglebjerg, og da sønnen flyttede hertil gården, efter først at have giftet sig med datteren, fik han vildtbanepælen med som et minde fra hjemmet.

På stenen står:

F 5
A A
W B
1761
N Z 6

Det betyder Frederik den Femte,
Antvorskov Amt
Wildt Bane
1761
Nr. 26.

agergård den øverste halvdel af en vildtbanepæl, der dog mangler kronen.

Gårdejer Einar Sørensen fortæller, at stenen lå i en vanding i haven, hvor den var trin. Omkring 1925 blev vandingen delvist afvandet, og stenen stillet op i haven. Da søsterens gedebuk døde, blev stenen brugt som gravsten for den døde buk.

Kronen sad løs på stenen, og ved omlægning af haven, blev vildtbanestenen lagt i stenbunken. Kronen fulgte med et læs sten til huset Stillingevej 35, hvor den sidder i fundamentet til huset, mens selve pælen blev trappetrin i hønsehuset.

I 1983 blev man på gården opmærksom på, hvilket klenodie man besad, og stenen blev taget fri, og står nu ved gårdens indkørsel.

Vildtbanestenen er kulturhistorie, de fortæller om en tid, da jagt var forbeholdt kongen og godsejerne.

Oftentimes ser vi, i såvel arvefæste- som selvejerskøder, at sælgeren forbeholder sig jagtretten, men efterhånden er jagtretten gledet over til gårdens ejere.

De gamle herlighedsværdier som jagt- og fiskeret skal man værne om, for gør vi, der dyrker jorden, ikke selv noget, vil jagt- og fiskeret blive frataget os, i ly af miljøloven.

Returadresse: Inger M. Hansen, Bjerggårdsvænget 9, 2840 Holte

Capitels Maal

Holberg er kendt som en vittig forfatter. Hans komedier fra 1720'erne er også i vor tid utroligt populære. Men hans humor er af en bastant og lidt grovkornet slags. Den skulle konkurrere med datidens andre forlystelser: Gøglerne på markederne og henrettelserne på galgebakkerne.

Et eksempel: Holberg bruger flere steder ordet Capitel, f. eks. i Erasmus Montanus, hvor Erasmus' mor Nille bebrejder ham, at han har været hjemme længe, men endnu ikke har besøgt sin kæreste Lisbed.

Montanus: Jeg holder vel af Mademoiselle Lisbed, men min Metaphysica, min Logica har Prioritet.

Nille: Ach min hierte Søn, hvad hører jeg, har du forlovet dig med to andre Piger i Kiøbenhavn? Det kan blive en forbandet Sag for Capitels-Retten.

Kapitelsretten var det samme som tamperretten, den der tog sig af ægteskabs- og horesager, som det hed dengang. Tamperretten blev sat på de fire tamperdage, som i den katolske kirke var fastedage ved hver af de fire årstiders begyndelse. Navnet er fra latin quattuor tempora, fire tider.

Når Holberg bruger navnet kapitelsretten, så er det af Billeskov Jansen forklaret på den måde, at på Sjælland hørte ægteskabsager under Roskilde domkapitel i forening med konsistorium ved Københavns universitet.

Holberg bruger også udtrykket: Capitels Maal. I Peder Paars, hvor Peder sejler ud fra Kalundborg for at møde sin tilkommende i Jylland, har Holberg ikke sat årstal på denne begivenhed, men opregner i stedet alle de ting, som var mærkværdige i Kalundborg på de tider. Mellem alle disse ting står der:

Da for Capitulet
blev stævnet Christen Staal,
Der havde, som blev sagt,
ey ret Capitels Maal.

Billeskov Jansen forklarer det således: Kapitelsmål er et mål, på hvilket det mandlige lem kunne måles på den, hvis hustru anklagede ham for impotens.

(Ludvig Holberg Værker i tolv bind med kommentarer af F. J. Billeskov Jansen, bind II, 1969).

Noget lignende finder man i Holbergs digt: Poeten råder sin gamle ven Jens Larsen fra at gifte sig. Det begynder således:

Hvad hører jeg for Snak!
O Himmel er det muelig,
At du vil giftes nu,
du dertil est saa duelig,
Som Peder Christensen,
der for Capitulet
Med vaade Øyne stoed,
om Naade bad, ey Ret?

Her har det også drejet sig om kapitelsmålet, og følgende forklaring findes i 5-bindsværket Holberg Ordbog:

Kapitelsmål er det (mindste) mål for det mandlige lem som af kapitlet, ved behandling af hustruers klage over deres mænd, blev anset for fyldestgørende.

Jens Larsen får flere formaninger af Poeten:

Betænk, Jens Larsen!
du jo est en gammel Knark;
Med saadan ussel Plov
ey pløyes kand en Mark.

Holberg giftede sig heller aldrig, han skrev om sig selv: Da jeg var yngre kunne jeg ikke forsørge en kone, men nu ville jeg ikke kunne fornøje hende. Fornøje er et andet sted oversat til forsyne, originalteksten er på latin.

H. Christiansen